

תוכנית לימוד לסמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

מורנו" להחזיר עטרה ליושנה

סמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

יחידה 6 בסדרת: תפילת הציבור

ברכת כהנים – הסחת דעת המתברכים וחלקם בברכה

יחידה מספר 15

ביחידה הקודמת פתחנו את הנושא של ברכת כהנים. למדנו על היחס בין נשיאת כפיים במקדש, מחוץ לו ברחבי ארץ ישראל, ובחוץ לארץ. משם עברנו לדיון בהשלכה אחת ליחס בין ברכת כהנים לבין עבודת הכהונה – היחס לשכרות, שהוליד גזירת חכמים האוסרת על נשיאת כפיים בהמשך היום. יחידה זו תפתח בדיון בהשלכה נוספת – על כהנים בעלי מום. יתברר שפסולם של הכהנים בעלי המום לנשיאת כפיים איננה נובעת מגדרי פסולי הכהונה, אלא מהסחת דעתם של המתברכים. זה יפתח את הנושא שיעסיק אותנו בהמשך היחידה – חלקם של המתברכים. האם המתברכים מצווים להתרכז וליטול חלק בברכה ובמצווה? נסיים בדיון ההפוך – האם מותר לישראל לברך את הברכה אותה ייעד הקב"ה לכהנים?

חזרה ליחס בין נשיאת כפיים לבין שירות הכהנים

ביחידה הקודמת למדנו את הגמרא, הדנה בהשוואה בין נשיאת כפיים לבין יתר עבודות הכהנים:

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כו עמוד ב

שכור אסור בנשיאת כפים, מנהגי מילי? אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: למה נסמכה פרשת כהן מברך לפרשת נזיר? לומר: מה נזיר אסור בין - אף כהן מברך אסור בין. מתקיף לה אבוה דרבי זירא, ואמרי לה אושעיא בר זבדא: אי מה נזיר אסור בחרצן, אף כהן מברך אסור בחרצן? אמר רבי יצחק: אמר קרא "לשרתו ולברך בשמו", מה משרת מותר בחרצן, אף כהן מותר בחרצן. אי מה משרת בעל מום לא, אף כהן מברך בעל מום לא! - הא איתקש לנזיר. - ומאי חזית דמקשת לקולא, אקיש לחומר! - אסמכתא נינהו מדרבנן, ולקולא

הגמרא אומרת שברכת כהנים מקבילה, מצד אחד, לנזיר, ומצד שני ל"שירות", לעבודת המקדש. בעוד שכהן בעל מום פסול לעבודת המשכן והמקדש, ואף אסור לו להיכנס למקומות הקדושים המיועדים לעבודת הכהנים:

משנה מסכת כלים פרק א משנה ט

בין האולם ולמזבח מקודש ממנה (מעזרת הכהנים), שאין בעלי מומין ופרועי ראש נכנסים לשם

במשנה שנינו שכהן בעל מום אינו פסול מהותית לנשיאת כפיים, אלא רק אם מומו עשוי למשוך את תשומת לבם של המתברכים:

משנה מסכת מגילה פרק ד משנה ז

כהן שיש בידיו מומין לא ישא את כפיו. רבי יהודה אומר: אף מי שהיו ידיו צבועות אסטיס ופואה לא ישא את כפיו, מפני שהעם מסתכלין בו

מניין נובע הבדל זה?

ט"ז אורח חיים סימן קכח ס"ק כז

תימה לי, אמאי לא יהיה פסול משום דאיתקש לעבודה ... דכתיב "לשרתו ולברך בשמו" ... וכן איתא בסעיף ל"ח בשתוי יין דפסול לדוכן, וכתב הרמב"ם דאיתקש לעבודה, אם כן הכי נמי בעל מום פסול לעבודה, הכי נמי יהיה פסול לדוכן? ... ונראה לתרץ דמדכתיב בברכת כהנים "דבר אל אהרן ואל בניו", משמע אף בעלי מומין. ויש כאן ב' פסולים, הא' מצד שינוי הבריאה שהוא בעל מום, וזה אתרבי במלת 'בניו', ופסול שני מחמת מעשה האדם, וזה לא שייך למלת 'בניו', דקאי על התולדה, דמכל מקום הוא בניו של אהרן בתולדה. ולא בא ההיקש דברכה לשירות אלא בדבר שהוא ביד האדם לתקן, כגון יושב, שהרי יכול לעמוד, ובשתוי יין יש לו להיזהר שלא לשתות, מה שאין כן מומין, שאין בידו לתקן

כפי שלמדנו, ברכת כהנים הוקשה הן לעבודת הכהנים במקדש, והן לנזיר. כיצד יוכרע מאלו בחינות ברכת כהנים תדמה לעבודת הכהנים, ומאלו בחינות תדמה לנזיר?

הט"ז מסביר שהתשובה לכך טמונה בפסוק, שם נאמר "אל אהרן ואל בניו". מכך אנו למדים שכל בניו יכולים לברך. אם כל בניו יכולים לברך, מדוע השיכור פסול מברכה? האמת היא שהוא אינו פסול, אלא הוא אינו

כשיר באותה עת. יש מעשים המונעים את האפשרות לברך. אך אין זה פסול הנובע ממצב קבוע שאינו תלוי בו.

❖ הרחבות – חללים לעניין ברכת כהנים

המור וקציעה מציע הצעה דומה, וממשיך את הקו בו פתח ביחידה הקודמת:

מור וקציעה סימן קכח

ומכל מקום יש לומר דאיתא נמי להא דאמרן, דלא אקשינן לשירות אלא כדי ללמוד איכות אופן הברכה, לא לעניין המברך עצמו, דהא דאקשינן לנזיר לקולא, אמרינן התם, משום דהיקש ברכה לשירות אסמכתא בעלמא הוא... איברא היקש דכהן מברך לנזיר, אינה אלא אסמכתא ודאי, והיינו לענין נשיאת כפיים דגבולין, שכל עיקר אינה אלא מדברי סופרים בלי ספק בעולם. ותמה על עצמך, היאך אפשר שיהיו בעלי מומין ראויין לנשיאת כפיים דמקדש, שהרי היא היתה על מעלות האולם ואין בעלי מומין נכנסין לשם!

לפני שהמור וקציעה אומר את חידושו הגדול, שכל ברכת כהנים בגבולין היא דרבנן, הוא מציע הצעה מקבילה לדברי הט"ז. עמוד שהט"ז תלה את החילוק בין מה שביד הכהן לתקן לבין מה שאינו בידו, המור וקציעה מציע להבחין בין המברך, לבין אופן הברכה. המום הוא פסול באדם. פסול באדם אינו פוסל מברכת כהנים. ברכה בשכרות היא ברכה שנעשית שלא כראוי, מצד הברכה, לא מצד המברך, ועל כן היא פסולה. בחלק השני המור וקציעה מציע אחרת. אסור לכהן בעל מום להיכנס פנימה אל הקודש. אם כך, כיצד יתכן שהוא מברך שם?

על כרחנו שהלימוד אינו עוסק בברכת הכהן במקדש, אלא בגבולין. אם ישנו פער שכזה בין המקדש לבין הגבולין, והכשרו של בעל המום הוא אסמכתא בלבד, בהכרח ברכת כהנים מחוץ למקדש איננה מן התורה! יש לציין שניתן לדחות את הראיה במספר אופנים. ראשית, יתכן ובמהותו כהן בעל מום כשר לברכת כהנים, בכל מקום. המניעה החיצונית המונעת ממנו להגיע למקומו במקדש לברך שם נובעת מדין אחר, ואיננה קשורה לשאלה אם הוא כשר או פסול. יתכן גם שבשל מניעה זו אין מקום לדיון על הכהן בעל המום במקדש, ולכן הדיון כולו נסוב סביב נשיאת כפיים בגבולין, חו עדיין תהיה מן התורה.

כהן בעל מום

מותר לבעל מום לשאת את כפיו, אלא אם כן נשיאת כפיו עלולה לגרום למתברכים להסתכל בכהן:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כד עמוד ב

גמרא. תנא: מומין שאמרו - בפניו, ידיו ורגליו. אמר רבי יהושע בן לוי: ידיו בזהקניות - לא ישא את כפיו. תניא נמי הכי: ידיו בזהקניות - לא ישא את כפיו. עקומות, עקושות - לא ישא את כפיו. אמר רב אסי: חיפני ובישני לא ישא את כפיו.... אמר רב הונא: זבלגן לא ישא את כפיו. - והא ההוא דהוה בשיבבותיה דרב הונא, והוה פריס ידיה! - ההוא דש בעירו הוה. תניא נמי הכי: זבלגן לא ישא את כפיו, ואם היה דש בעירו - מותר. אמר רבי יוחנן: סומא באחת מעיניו לא ישא את כפיו. והא ההוא דהוה בשיבבותיה דרבי יוחנן, דהוה פריס ידיה! - ההוא דש בעירו הוה. תניא נמי הכי: סומא באחת מעיניו לא ישא את כפיו, ואם היה דש בעירו - מותר. רבי יהודה אומר מי שהיו ידיו צבועות לא ישא את כפיו, תנא: אם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך - מותר

רש"י מסכת מגילה דף כד עמוד ב

גמרא. בזהקניות - (מי שיש בו) כתמים לבנים עקומות - כפופות. עקושות - לצדיהן.

חיפני ובישני - כהן שהוא מאנשי חיפה ומאנשי בית שאן, מגמגמין בלשונן הן. מפני שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין - ואם היו עושין ברכת כהנים היו אומרים יאר - יער ה' פניו, ולשון קללה הוא, כי יש פנים שיתפרשו לשון כעס, כמו פני ילכו (שמות לג) את פני (ויקרא כ) ומתרגמינן ית רוגזי, ומעייין עושין אלפייין, ופוגמין תפלתן, ודאמרינן (ברכות לב, א) דבי רבי אלעזר קורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין - ההוא בדרשה. פניו ידיו ורגליו - הנושא את כפיו חולץ מנעליו, כדנתיא (סוטה מ, א), ואם יש בו מום יסתכלו בו, ומתוך כך רואין את ידיו. דעבי קלך - ותניא בהכל שוחטין (חולין כד, ב): בשילה ובבית עולמים הלויים נפסלין בקול. אצל וחכיתי לה' - מקרא זה בספר ישעיה. לא נמצאת מחרף ומגדף - שהיה קורא לחיתייין היהייין, נראה כאומר והכיתי. זבלגן - עיניו זולפות דמעה. לא ישא את כפיו - לפי שמסתכלין בו. דש בעירו הוה - כבר היו רגילין אנשי עירו ולא היו מסתכלין בו עוד, דש לשון מרגיל, כמו כיון דדש דש (בגיטין נו, ב).

חברותא מגילה דף כד עמוד ב

תנא: האי מומין שאמרו - כשנמצאין בפניו, או בידיו, ורגליו [או ברגליו] של הכהן מיירי. וטעמא, משום דצריך לחלוץ מנעליו כשעולה לדוכן, ואם יש ברגליו מומין - יסתכלו בו, ויבואו לראות את ידיו. אמר רבי יהושע בן לוי: אם ידיו של הכהן ברהקניות - לא ישא את כפיו. תניא נמי הכי: ידיו ברהקניות - לא ישא את כפיו. וכן אם היו ידיו עקומות, או עקושות [מעוקמות לצדיהן] - לא ישא את כפיו. אמר רב אסי: כהן חיפני, מאנשי חיפה, וכן כהן בישני, מאנשי בית שאן - לא ישא את כפיו, מפני שאנשי אותן מקומות - מגמגמין בלשונם הם, וקורין לאלפין - עיינין, ולעיינין - אלפין, ואם כן, יאמרו בברכת כהנים במקום: "יאר ה' פניו" - "יער ה' פניו", ולשון קללה הוא, שהרי יש לשון "פנים" שהוא לשון כעס, כמו: "פני ילכו והניחותי לך", והיינו פנים של רוגז. תניא נמי הכי: אין מורידין לפני התיבה, לא אנשי בית שאן, ולא אנשי בית חיפה, ולא אנשי טבעונין. מפני שקורין לאלפין - עיינין, ולעיינין - אלפין. ופוגמין תפילתן. אמר ליה רבי חייה לרבי שמעון בר רבי: אלמלי אתה לוי - פסול אתה מן הדוכן, משום דעבי קלך [קולך עבה], והלוויים נפסלין בקול. אתא רבי שמעון, אמר ליה לאבובא את דברי רבי חייה. אמר ליה: זיל אימא ליה לרבי חייה: אתה שקורא לחייתין היהיין, כשאתה מגיע אצל: "וחכיתי לה", ונמצא שאתה אומר "והכיתי", לא נמצאת מחרף ומגדף! אמר רב הונא: זבלגן, שענינו זולפות דמעה תמיד, לא ישא את כפיו, לפי שהעם מסתכלין בו. ותמהינן: ולא? והא ההוא זבלגן, דהוה בשיבבותיה [בשכנותו] דרב הונא, והוה פריס ידיה!! ומתרצינן: ההוא דש בעירו הוה, שהיו בני עירו מורגלין בו, ולא היו מסתכלין בו עוד. תניא נמי הכי: זבלגן לא ישא את כפיו. ואם היה דש בעירו - מותר. אמר רבי יוחנן: סומא באחת מעיניו - לא ישא את כפיו. ומקשינן: והא ההוא סומא באחת מעיניו, דהוה בשיבבותיה דרבי יוחנן, דהוה פריס ידיה!! ומתרצינן: ההוא דש בעירו הוה. תניא נמי הכי: סומא באחת מעיניו - לא ישא את כפיו. ואם היה דש בעירו - מותר. רבי יהודה אומר: מי שהיו ידיו צבועות - לא ישא את כפיו. תנא: אם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך - מותר.

כאמור, כהן בעל מום אינו נושא את כפיו כדי שלא יסתכלו בו העם. לפיכך, הגדרת המום איננה אובייקטיבית לחלוטין, אלא תלויה בהתרגלות של הציבור. כהן בעל מום יימנע מעלייה לדוכן בציבור שאינו מכיר אותו, אך אם הציבור מכיר אותו, אין מניעה שישא את כפיו, שכן אין חשש שיימשכו להסתכל בו. כך נפסק להלכה:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קכח סעיף ל

מי שיש לו מום בפניו או בידיו, כגון שהם ברהקניות או עקומות או עקושות (ברהקניות פי' מין נגע לבן, ... עקומות, כפופות; עקושות לצדדיהן, והרין פי' עקומות שנתעקמה ידו אחרנית; עקושות שאינו יכול לחלק אצבעותיו), לא ישא את כפיו, מפני שהעם מסתכלין בו; וה"ה למי שיש מומין ברגליו, במקום שעולים לדוכן בלא בתי שוקים; וכן מי שרירו יורד על זקנו; או שענינו זולפות דמעה; וכן סומא באחת מעיניו, לא ישא את כפיו. ואם היה דש בעירו, דהיינו שהם רגילים בו ומכירים הכל שיש בו אותו מום, ישא כפיו ואפי' הוא סומא בשתי עיניו. וכל ששהה בעיר לי' יום, מקרי דש בעירו; ודוקא בעירו, אבל אם הולך באקראי לעיר אחרת, ושהה שם לי' יום, לא; ואפילו לא בא לדור שם להיות מבני העיר, אלא בא להיות שם מלמד או סופר או משרת שנה או חצי שנה, חשוב דש בעירו בלי' יום.

סעיף לא

אם מנהג המקום לשלשל הכהנים טלית על פניהם, אפילו יש בפניו ובידיו כמה מומין, ישא את כפיו. הגה: ודוקא אם היו ידיו צפנים מן הטלית, אבל אם הם מצחוץ לא מהני הטלית לידיו.

סעיף לב

היו ידיו צבועות אסטסיס ופואה, לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בהם; ואם רוב העיר מלאכתן בכך, ישא את כפיו; וכן אם הוא דש בעירו, ישא את כפיו.

הערה על מומים שטכנית אינם מאפשרים נשיאת כפיים

למדנו שפסול המומים מבוסס על החשש שמא העם יביטו בכהנים. טרם נעמיק בשאלה מהי הבעיה בכך, לכאורה ביחס לחלק מהפסולים שהזכירו ניתן להציע בעיה שונה: אם הפסול אינו מאפשר לכהן לבצע את פעולת נשיאת הכפיים, האם מותר לו לשאת את כפיו (במקום שדש בעירו)? ביחידה הקודמת הובא הפסוק שלכאורה עומד בבסיס נשיאת הכפיים בעת הברכה:

ויקרא פרק ט, כב

וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשת החטאת והעלה והשלמים:

כפי שראינו שם, המשנה מתייחסת להבדל בין אופן נשיאת הכפיים במקדש ומחוץ לו:

משנה מסכת סוטה פרק ז משנה ו

ברכת כהנים כיצד? ... במדינה כהנים נושאים את ידיהן כנגד כתפיהן, ובמקדש על גבי ראשיהן

משמע שבכל מקום ישנה חובה לבצע פעולה של נשיאת כפיים. עד כדי כך, שבלשון המשנה הראשונים הפוסקים ברכת כהנים נקראת "נשיאת כפיים".

אם לא ניתן לקיים את המצווה אלא בנשיאת כפיים, לכאורה יהיו מספר בעלי מום שלא יוכלו לקיים את המצווה. לא בשל היותם בעלי מומים, אלא מפני שטכנית אינם יכולים לבצע את הפעולה שהמצווה תלויה בה!

הרדב"ז מסיק מתוך סוגייתנו שנשיאת הכפיים איננה מעכבת:

שו"ת רדב"ז חלק ו סימן ב אלפים קיז

לעניין כהן שנקטעה ידו, מסתברא שלא ישא את כפיו אפילו במקום שמכסים פניהם וידיהם, כיון שהמום ניכר מתחת הטלית, הכל מסתכלין בידיו, ואפילו רגילין אצלו ... וליכא למימר דטעמא הוי משום דאין יכול לפרוש את כפיו, דאין זה מעכב. תדע, דהא ידיו עקומות פרש"י ז"ל כפופות והר"ן פירש שנתעקמה ידו אחורנית, וזה ודאי אינו יכול לפרוש את כפיו, ואפילו הכי יהיב תנא טעמא מפני שהעם מסתכלים בו משמע דאין פרישת כפיים מעכבי אלא הטעם מפני שהעם מסתכלים בו

כאשר הגמרא דנה על המומים בידי הכהנים, מדוע היא איננה מציינת שאם לכהן יש מום המונע ממנו לשאת את כפיו, ודאי שאינו יכול לברך? הרדב"ז מוכיח מכך שאם הכהן אינו יכול לשאת את כפיו, מקיים את מצוות הברכה גם ללא פעולת נשיאת הכפיים. נשיאת הכפיים היא למצווה לכתחילה, אך בדיעבד ודאי שיברך ללא נשיאת הכפיים (בדומה לכך מסיק השבות יעקב חלק ב סימן ה).

הנודע ביהודה מוכיח מהרמב"ם אחרת:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפיים פרק יד הלכה יא

כך למדו מפי השמועה ממשא רבינו עליו השלום: כה תברכו בעמידה, כה תברכו בנשיאת כפיים, כה תברכו בלשון הקדש, כה תברכו פנים כנגד פנים, כה תברכו בקול רם¹

שו"ת נודע ביהודה מהדורא קמא - אורח חיים סימן ה

ומעתה הדבר פשוט שגם נשיאת כפיים מעכב בדיעבד שהרי כחדא כללינהו הרמב"ם והש"ע

כלומר, יש כאן הלכה למשה מסיני שהכהנים צריכים לברך בנשיאת כפיים דווקא. מכאן מסיק הנודע ביהודה שכהן שאינו מסוגל להרים את ידיו כראוי, או לעמוד כראוי, אינו יכול לקיים את המצווה. (האבני נזר אורח חיים סימן לא מוכיח שכל לימוד הנובע מהמילה "כה" הוא לעיכובא, ולכן מכריע כנודע ביהודה. אך הוא מתלבט על אדם שמסוגל להגביה יד אחת. דבריו מובאים בהרחבות)

❖ הרחבות – נשיאת כף

המגן גיבורים דוחה את ראיית הרדב"ז, ומיישב את שיטת הנודע ביהודה:

מגן גיבורים שלטי גיבורים סימן קכח ס"ק כא

באמת שראייתו אינה מוכרחת דשאני הך דידי עקומות דעכ"פ איכא כאן ידים ואנן נשיאת כפיים בעינן והאיכא וזקופת אצבעות וידים שוות לא כתיב בקרא רק וישא אהרן את ידיו משא"כ בנקטעה ידו דאין כאן ידים כלל

הבטה בכהנים בשעת הברכה

כאמור, כהנים בעלי מומים העלולים להסיח את דעת העם אינם יכולים לברך ברכת כהנים. מדוע מטריד אותנו שהעם יסתכלו בכהנים?

רש"י מסכת מגילה דף כד עמוד ב

כהן שיש בידי מומין - לפי שהעם מסתכלין בו, ואמרינן במסכת חגיגה (טז, א): המסתכל בכהנים בשעה שנושאים את כפיהן עיניו כהות, לפי שהשכינה שורה על ידיהן

רש"י מבאר שכהן בעל מום, המושך את תשומת לב השומעים, מסכן את המתברכים, כפי שנאמר במסכת חגיגה.

אך לכאורה פשט הסוגיה שם אינו נשמע כדבריו:

תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף טז עמוד א

¹ הרמב"ם מסיים "כה תברכו בשם המפורש, והוא שיהיה במקדש". ביחידה הקודמת נגענו בהבדל בין הזכרת שם המפורש במקדש ובגבולין, עיי"ש.

דרש רבי יהודה ברבי נחמני, מתורגמניה דריש לקיש: כל המסתכל בשלשה דברים עיניו כהות: בקשת, ובנשיא, ובכהנים. בקשת - דכתיב כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם הוא מראה דמות כבוד ה', בנשיא - דכתיב ונתת מהודך עליו. המסתכל בכהנים בזמן שבית המקדש קיים, שהיו עומדין על דוכן ומברכין את ישראל בשם המפורש

לכאורה החשש קיים רק בבית המקדש!

תוספות מסכת חגיגה דף טז עמוד א

בכהנים בזמן שבית המקדש קיים - מכאן קשה על פרש"י, על ההיא דתנן 'ידיו בזהקניות לא ישא כפיו', ופירש: "משום שהעם מסתכלין בו, ואמרינן בחגיגה המסתכל בכהנים בשעה שנושאים כפיהן עיניו כהות", והא ליתא דמסקינן דוקא בזמן שבית המקדש קיים, ואילו התם בגבולים, מדמקשי מיניה בגמרא מההיא דהוה בשיבבותיה דרב הונא והוה פריס ידיה, ומשני: דלמא דש בעירו הוה!

אם מדובר בכל בעל מום בעירו, ברור שההקשר הוא נשיאת כפיים בגבולין. אם כך, לכאורה אין חשש עוורון בהתבוננות בכפות ידי הכהנים! לכן בעלי התוספות מבארים אחרת:

ונראה לפרש דאף בגבולין מיתסר משום היסח הדעת, והכי איתא בירושלמי, דהתם אמר רבי יוסי: הדא אמרה שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהם מברכין את העם. אמר רבי חגי: כלום אמר אלא משום היסח? אנא מסתכל ולא מסחנא דעתאי

בירושלמי נאמר שאיסור ההבטה בכהנים בגבולין נובע מחשש של היסח הדעת. חלק מהפרשנים מבארים שלפי רש"י המשנה במגילה אכן עוסקת בנשיאת כפיים במקדש:

טורי אבן מסכת מגילה דף כד עמוד ב

ודאי מתניתין מיירי במקדש מפני שהשכינה שורה על ידיהן

ראוי לציין שמדברי התנאים המצוטטים בזהר משמע שגם מחוץ למקדש אין להביט בידי הכהנים, מכיוון שהקב"ה משרה את שכינתו דרכם. לכל הפחות יש בהבטה שכזו חוצפה כלפי שמיא.

זהר כרך ג (במדבר) פרשת נשא דף קמז עמוד א

אמר רבי יוסי בשעתא דכהנא פריס ידוי אסיר ליה לעמא לאסתכלא ביה משום דשכינתא שריא בידוי, אמר רבי יצחק אי הכי כיון דלא חמאן מה אכפת להו דהא כתיב (שמות לג) כי לא יראני האדם וחי בחייהו לא חמאן אבל במיתתהו חמאן אמר ליה משום דשמא קדישא רמיזא באצבען דידוי ובעי ב"נ לדחלא אף על גב דלא חמאן שכינתא לא בעאן לאסתכלא בידיהו דכהני בגין דלא ישתכחון עמא חציפאן לגבי שכינתא

(תרגום ומעט פירוש: אמר רבי יוסי: בשעה שהכהן פורס ידיו, אסור לעם להסתכל בו, משום שהשכינה שורה בידיו. אמר רבי יצחק: והרי גם כך לא יראה את השכינה, שהרי כתוב "כי לא יראני האדם וחי" – בחיים לא רואים את הקב"ה, אלא רק במוות! אמר לו: משום ששמו הקדוש רמוז באצבעות ידיו, וראוי שבן אדם ירא, אף על גב שלא רואה את השכינה, לא ראוי להסתכל בידי הכהנים, כדי שלא ייחשבו העם חצופים כלפי השכינה)

הרמב"ם מבאר כדברי בעלי התוספות:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יד הלכה ז

כשהיו הכהנים מברכין את העם לא יביטו בעם ולא יסיחו דעתן אלא יהיו עיניהם כנגד הארץ כעומד בתפלה, ואין אדם רשאי להסתכל בפני הכהנים בשעה שהן מברכין את העם כדי שלא יסיחו דעתם, אלא כל העם מתכוונין לשמוע הברכה ומכוונים פניהם כנגד פני הכהנים ואינם מביטים בפניהם

שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קכח סעיף כג

בשעה שהכהנים מברכים העם, לא יביטו ולא יסיחו דעתם, אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמו שעומד בתפלה; והעם יכוונו לברכה, ויהיו פניהם כנגד פני הכהנים, ולא יסתכלו בהם הגה: וגם הכהנים לא יסתכלו צדיהם; על כן נהגו לשלש הטלית על פניהם וידיהם חוץ לטלית; ויש מקומות שנהגו צדיהם צפנים מן הטלית, שלא יסתכלו העם בהם

משנה ברורה סימן קכח ס"ק פט

ולא יסתכלו בהם – רצונו לומר: לא בפני הכהנים, ולא בידיהם. והטעם הוא גם כן כדי שלא יסיחו דעתם מהברכה. ואם כן כל שכן שלא יסתכלו במקום אחר. ומדינא אינו אסור אלא בהסתכלות מרובה שיכול לבוא לידי היסח הדעת, אבל ראייה קצת שרי, דדווקא בזמן המקדש, שהיו מברכין בשם המפורש, והשכינה היתה שורה על ידיהם, היה אסור אפילו ראייה קצת, מה שאין כן בזמן הזה. ומכל מקום נוהגין גם עכשיו זכר למקדש שלא להביט בהם כלל

יתכן וגם רש"י מתכוון למה שנאמר בסוף דברי המשנה ברורה. מכיוון שבמקדש ההבטה מסוכנת, נכון להנהיג באופן כללי לא להביט (נפקא מינה, כפי שראינו, היא מבט קצר. לפי תוספות אין בכך שום בעיה. לפי רש"י, זכר למקדש, עדיף להימנע כליל).

מהצד השני, יש מקום לבחון את הסברם של בעלי התוספות והרמב"ם. יש כאן הנחה שעל השומעים להתרכז בברכת הכהנים.

היה מקום לטענה שאם הכהנים מברכים את העם, הכהנים הם הפעילים, והשומעים סבילים. מכיוון שהכהן פועל, והברכה מגיעה מהקב"ה למתברך, מדוע יש צורך שהשומע ייטול חלק פעיל בברכה? שאלה זו פותחת בפנינו שני פנים בברכת כהנים:

א. "אמור להם" – כאדם האומר לחברו.

ב. מצווה על ישראל להתברך.

טרם נעמיק בשני הפנים הללו, נחדד את משמעותם.

הפן הראשון עוסק בדרישה טכנית באופן ברכת הכהנים. בכדי לקיים את הברכה כדינה, ישנם תנאים לאופן העמידה והיחס הנכון בין המתברך והמתברך.

ניתן להתייחס לכך בשני אופנים: אפשרות אחת היא שכמו כל מצווה אחרת, יש תנאים לקיום המצווה. נטילת ארבעת המינים צריכה להיות באופן גידולם, והנוטל אותם הפוך אינו יוצא ידי חובת המצווה. הכהן מקיים את המצווה רק אם המתברכים עומדים לפניו באופן המאפשר לו לברך "כאדם האומר לחברו". זהו תנאי בקיום המצווה.

במידה ופן זה אכן קיים, תיאורתית היה מקום להטיל זאת כחיוב, מצד ערבות, על ישראל. מצוות ברכת כהנים מוטלת על הכהנים, בלבד. אך ללא ישראל שיתברכו מהם, אין באפשרותם לקיים את מצוותם. יתכן ומצד ערבותם של ישראל למצוותם של הכהנים, אף הם נדרשים לאפשר לכהן לקיים את מצוותו.

לחילופין, יתכן שהכהן, מצידו, מברך. הוא מקיים את המצווה. האם הברכה תשרה על המתברך? זה תלוי באופן עמידתו של המתברך. לפי אפשרות זו, התנאים הללו אינם מעכבים או פוסלים את קיום מצוות הברכה, אלא פוגעים בקבלת הברכה של המתברך.

לפי אפשרות זו, אין דרישה מישראל כלל. הכהן מברך לפי כוחו, וישראל בוחר אם לעשות את מה שנצרך בכדי שהברכה אכן תשרה עליו. אם הוא בוחר שלא להתברך, אולי יש בכך זלזול כלפי שמיא, אך מבחינה הלכתית טהורה אין בכך פגיעה במצווה.

הפן השני מתייחס לשאלה אם ישנה דרישה כלשהי מן המתברך. בשונה מהפן הקודם, בו הדיון הוא בכהנים בלבד, לפי פן זה ישנה מצווה נוספת המוטלת על ישראל. מוטל על הכהן לברך. ומוטל על ישראל להתברך.

נמחיש את הכיוונים הללו על ידי בחינת משמעותן בדיון הנוכחי:

לפי הכיוון הראשון, מוטל על הכהן בעל המום לא לעלות לדוכן, מפני שמסיח את דעתם של ישראל. כהן המסיח את דעתו של ישראל פוגע בקשב שלו, דבר הפוגע בקריטריון שהברכה תעשה "כאדם האומר לחברו". ממילא הכהן אינו מקיים את המצווה, ואף פוגע ביכולתם של הכהנים הסובבים אותו לקיים את מצוותם.

לפי הכיוון השני, הכהן מקיים את המצווה. אך מכיוון שישראל אינו עומד ושומע "כאדם האומר לחברו", הברכה לא תשרה עליו. חז"ל תיקנו שכהנים שעלייתם לדוכן עלולה לפגוע בקבלת הברכה יימנעו מכך. לפי הכיוון השלישי, הסחת דעת השומעים פוגעת במצוותו של ישראל להתברך מן הכהנים. הכהן מקיים את מצוותו, אך מכשיל את המתברך בביטול המצווה המוטלת עליו על ידי הסחת דעתו.

השאלה הזו מתחדדת בלשונו של ספר חרדים (רבי אלעזר בן משה אזכרי, תלמיד חבר של רבי יוסף קארו, האר"י, הרדב"ז, ועוד):

ספר חרדים מצוות עשה פרק ד (מצוות עשה התלויות בפה ואפשר לקיימן בכל יום) מצווה יח

לברך כהן את ישראל, שנאמר "כה תברכו את בני ישראל", וישראל העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה ומכוונים לבם לקבל ברכתם כדבר ה' הם נמי בכלל המצווה, ממנין תרי"ג:

מהי משמעות היותם "בכלל המצווה"? האם הכוונה היא שהם משלימים את מעשה מצוות הכהנים? ספר חרדים מונה כאן את המצוות. לכאורה קשה לומר שכוונתו היא שלישית ישנה חובה לסייע לכהן במצוותו, שהרי אין סיבה לפרט זאת כחלק ממניין המצוות. עולה, אם כן, שגם ישראל מקיים את המצווה. מצד שני,

הוא מונה אותה כמצווה אחת בלבד. ביחס למצוות רבות אחרות ספר חרדים מונה מה שאנו תופסים כחלקים של מצוה אחת כמספר מצוות (בולטת בהן היא מצוות קריאת שמע, שהוא מונה כשתי מצוות – "בשכבך", "ובקומך"!); במקרה זה אין שתי מצוות. זו מצווה אחת, אך "ישראל בכלל המצווה". כלומר – למצווה ישנם שני צדדים – המברך, והמתברך. יחד הם מקיימים מצווה אחת. בריטב"א כתוב להיפך. הוא דן בגדרי בל תוסיף, וטוען שאין איסור "בל תוסיף" בקיום מצווה מספר פעמים, בכל פעם כדינה (כלומר – אם אדם ייטול חמישה מינים, במקום ארבעה, יהיה בכך בל תוסיף. אך אם אדם נוטל את ארבעת המינים מספר פעמים ביום, אין בכך איסור בל תוסיף). הוא מוכיח זאת מברכת כהנים:

חידושי הריטב"א מסכת סוכה דף לא עמוד ב

כהן שעולה לדוכן שאינו מצווה אלא לברך פעם אחת, כדאמרינן התם .... ואף על פי כן אי בעי הדר ומצלי אין בזה משום בל תוסיף, וליכא למימר שעושה להוציא לאחרים, דליכא חיובא אישראל להתברך, מצווה דכהן הוא

היה מקום לומר שאכן אסור לקיים מצווה מספר פעמים, אלא אם כן מוציא אחרים ידי חובתם. לפי ספר חרדים, האומר שגם למתברכים ישנה מצווה, ההיתר לכהן לברך ברכת כהנים מספר פעמים ביום מבוסס על הצורך של הציבור הנוסף להתברך. הריטב"א שולל זאת, ואומר שודאי שרק הכהן המברך מקיים מצווה, והמתברכים אינם מקיימים מצווה.

כאמור, לפי הריטב"א בהחלט יתכן שמוטל על המתברך לסייע לכהן לקיים את מצוותו, אך מבחינה זו הוא "ניצב" (בבחינת החפץ עליו מקיימים את המצווה), ולא מקיים המצווה עצמו (גברא המקיים את המצווה). יש לציין שהיו מן האחרונים שביארו שספר חרדים אינו חולק על הריטב"א:

שו"ת יהודה יעלה (אסאד) חלק א - אורח חיים סימן מו

הנה ז"ל ספר החרדים ... מצוה י"ח לברך כהן את ישראל, שנאמר "כה תברכו את בני ישראל", וישראל העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה ומכוונים לבם לקבל ברכתם כדבר ד' הם נמי בכלל המצוה ממנין תרי"ג ... על כרחנו כוונתו רק שהזרים הם בכלל המצוה, דייקא, לפי שזולתם אי אפשר לכהנים לקיים המצוה שעליהם "כה תברכו". אם כן מקבלי הברכה הם מסייעים ידי עושי המצוה. אבל משום זה לא מקרי מצוה עשה על הזרים

אחרי הסיכום, נבחן את הדברים בעזרת העמקה בפן של "אמור להם"

לסיכום:

במסכת תענית (כו ע"ב) הגמרא דנה בהשוואת נשיאת הכפיים לעבודת הכהנים במקדש, מחד, ולנזיר, שבכרה זו הוקשה אליו, מאידך. לדוגמא, כהן בעל מום פסול לעבודת המקדש, אך הוא כשר לנשיאת כפיים מחמת היקשו לנזיר. מדוע? כיצד הכריעו חז"ל מאלו בחינות יש להשוות את נשיאת הכפיים לנזיר, ומאלו בחינות יש להשוות את נשיאת הכפיים לעבודת הכהנים במקדש?

הט"ז מסביר שישנו רמז נוסף בפסוק: "דבר אל אהרן ואל בניו" – מכאן רמוז שהדין אינו בכהנים כשרים, בהכרח, אלא כל זרע הכהנים. ההיקש לעבודה קשור לאופן הברכה (עמידה וכדו'), ולא לזהות של בן הכהונה. (בהרחבות ביררנו מהו דינם של חללים. מצד אחד, הם מזרע הכהונה. מצד שני, מעשה ההורים הפקיע אותם מייחוס הכהונה) המור וקציעה כותב דברים דומים, ומוסיף המשך לשיטתו שלמדנו בשמו ביחידה הקודמת: בהכרח כל הדיון כאן עוסק בברכת כהנים בגבולין, ולא במקדש, שהרי אסור לבעלי מומים להיכנס במקדש! הוא סובר שברכת כהנים מחוץ למקדש היא דרבנן בלבד, ולכן השאלה מדוע חז"ל הכריעו כך או כך פחות משמעותית.

כהן בעל מום

במסכת מגילה (דף כד ע"ב) מפורטים בעלי המום שאסור להם לשאת את כפיהם. הכלל העולה הוא שאסור לכהן לשאת את כפיו אם הוא השתתפותו עלולה להסיח את דעת המתברכים. עולות מכך קולות וחומרות: מום קל שאינו בולט אינו מעכב, מום בולט אך מוכר לציבור אינו מעכב, מצד שני, דברים בולטים שאינם מומים גם מעכבים (צבע על הידיים וכדו'). הדברים מובאים להלכה בשולחן ערוך (סימן קכח סעיפים ל-לב).

הערה על מומים שטכנית אינם מאפשרים נשיאת כפיים

בפסוק בספר ויקרא נאמר שאהרן נשא את כפיו. ברכת כהנים מכונה בפי חז"ל "נשיאת כפיים" מחמת פסוק זה. הנודע ביהודה מדייק מלשון הרמב"ם שאם הכהן אינו יכול לשאת את כפיו, מבחינה טכנית, הוא אינו יכול לקיים את מצוות הברכה.

הרדב"ז לומד מסוגייתנו שנשיאת הכפיים איננה מעכבת את הברכה. שהרי מספר מומי ידיים הוזכרו, והגמרא והראשונים לא הזכירו את נושא נשיאת הכפיים.

המגן גיבורים דוחה את דבריו, ומבאר שכל המומים המוזכרים בסוגיה אינם מומים המונעים מנשיאת הכפיים של הכהן.

הבטה בכהנים בשעת הברכה

רש"י מבאר שאסור לכהן בעל מום לשאת כפיו אם אנשים עלולים להסתכל עליו, והמסתכל על כהנים בשעה שנושאים כפיהם עיניו כהות, מפני שהשכינה שורה על ידיו. בעלי התוספות מעירים שהגמרא שרש"י מתבסס עליה אומרת את הדברים רק ביחס לנשיאת כפיים בבית המקדש! לכן הם מבארים שהנושא הוא היסח הדעת מן הברכה. הם אף מביאים את לשון הירושלמי ממנו נשמע כך. מלשון הזהר משמע שגם אם לא רואים את השכינה, התבוננות באופן זה היא חוצפה כלפי שמיא. הרמב"ם ושולחן ערוך פוסקים כדברי התוספות. המשנה ברורה מסביר שנפקא מינה לראיה רגעית – אם החשש הוא ראיית השכינה, הרי שיש למנוע את הראיה כליל! אך אם הנושא הוא היסח הדעת אין פגם בראיה רגעית של הכהנים.

תפיסה זו מעלה את השאלה: מדוע חשוב להתרכז בברכת כהנים? לכאורה המתברך סביל – הברכה פועלת עליו. מדוע ריכוזו נדרש?

שאלה זו מעלה שני כיוונים עקרוניים, בהם תעסוק יתר היחידה:

א. "אמור להם" – כאדם האומר לחברו. משמעות הפן הזה של ברכת כהנים היא שאין די בכך שהכהן יברך את ישראל; ישנה דרישה שיתקיים יחס מסוים ביניהם. ברם, כשם שהמצווה מוטלת על הכהן, כך גם קיום היחס הנכון ביניהם מוטל על הכהן (בהתייחסות לפן זה, ישראל המתברך הוא "חפצא" של המצווה. כמו שיש תנאים כיצד להעמיד לולב וכיצד לקשור תפילין, כך הכהן צריך לוודא שישראל המתברכים עושים זאת בצורה המוציאה אותו ידי חובת המצווה).

ב. לישראל ישנה חובה להיות שותף פעיל במצווה (ולא רק מצד ערבות למצוות הכהן, אלא לישראל עצמו ישנה מצווה בברכת הכהנים).

הריטב"א (סוכה לא ע"ב) אומר שאין חיוב על ישראל להיות שותף בברכת הכהנים; זו מצווה של הכהן בלבד. לכאורה דבריו דוחים את הכיוון השני.

בספר חרדים (פרק ד מצווה יח) נאמר שישראל הם "נמי בכלל המצווה". כאמור, יש לבחון אם כוונתו של ישראל יש מצווה בברכת הכהנים, או רק שהוא "חפצא" לעניין המצווה, ומחובת הערבות לדאוג שהכהנים מקיימים את המצווה כתקנה. בשו"ת יהודה יעלה אכן מפרש שאין מחלוקת – שניהם מסכימים שלישאל יש חובה לסייע לכהן לקיים את מצוותו.

נעמיק כעת בפן הראשון – דרך הברכה: "אמור להם".

"אמור להם"

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף לח עמוד א

תניא אידך: כה תברכו - פנים כנגד פנים, אתה אומר: פנים כנגד פנים, או אינו אלא פנים כנגד עורף? ת"ל: אמור להם, כאדם האומר לחבירו.

תניא אידך: כה תברכו - בקול רם, או אינו אלא בלחש? ת"ל: אמור להם, כאדם שאומר לחבירו. אמר אביי, נקטינן: לשנים קורא כהנים, ולא אינו קורא כהן, שנאמר: אמור להם, לשנים

הלכתו של אביי מבוססת על לשון רבים "להם". מכאן שיש לקרוא לכהנים לברך, ורק אם ישנם לפחות שני כהנים (המצדיקים את השימוש בלשון רבים).

שתי ההלכות הראשונות נלמדות מן הצמד "אמור להם". מכאן שברכת כהנים צריכה להיעשות בצורה של אמירה.

ההלכה השנייה מוטלת על הכהן. היה מקום לחשוב שהכהן יכול לברך בלחש ובשקט. הרי הכהן אומר את ברכתו והקב"ה פועל. האם יש צורך שהמתברך ישמע את הכהן? הגמרא מלמדת אותנו שאכן כן. ישנה דרישה שהכהן ישמיע את קולו באופן המאפשר לישראל לשמוע אותו, כפי שפוסק המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן קכח ס"ק נג

ובקול רם - היינו בקול בינוני, לאפוקי בלחש, ומכל מקום לפעמים צריך בקול רם ממש, כגון שהמתפללים הם רבים, ובעינין שיהא כל הקהל שומע .... והנה מי שקולו צרוד [שאינו יכול לדבר בקול בינוני כ"א בלחש] לכאורה פשוט שאינו יכול לישא כפיו, וטוב שיצא קודם רצה

הגמרא ממשיכה ומחדדת את החשיבות שהמתברכים ישמעו את הברכות מפי הכהנים:

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף לט עמוד ב

א"ר זירא א"ר חסדא: אין הקורא רשאי לקרות כהנים - עד שיכלה אמן מפי הצבור; ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה - עד שיכלה דיבור מפי הקורא; ואין הצבור רשאים לענות אמן - עד שתכלה ברכה מפי הכהנים; ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת - עד שיכלה אמן מפי הצבור

מדוע?

תוספות מסכת סוטה דף לט עמוד ב

לעניין ברכת כהנים כיון דמשום לשמוע הוא לא משתמע כל זמן שעונין דהוו להו תרי קלי, קולות העונין וקול כהנים המברכים, ולא משתמע

על הכהנים לברך באופן שהמתברכים ישמעו את הברכה. יש מקום להתלבט: האם זהו תנאי בקיום מעשה המצווה, המוטל על הכהנים בלבד, או שמא הוא מורה על השתתפות מסוימת של השומעים (מה שירמח לשיטת ספר חרדים)?

פנים אל פנים

על מי מוטלת ההלכה הראשונה? רש"י כותב:

רש"י מסכת סוטה דף לח עמוד א

או אינו אלא אפילו פנים כנגד עורף - שאין הציבור צריכין להסב פניהם לצד הכהנים

"פנים כנגד עורף" משמעו: פני הכהן, כנגד עורפו של ישראל. אין אפילו הווה אמינא שהמברך יפנה את עורפו למתברך, שהרי הוא המברך. אין צורך בלימוד על כך. לכאורה משמע שהדרישה היא שהמתברך לא יפנה את ראשו, אלא יעמוד פנים אל פנים עם הכהן.

❖ הרחבות – פירוש אחר למושג "פנים כנגד עורף"

חשוב לחדד את החידוש שבכך. בתורה הציווי של ברכת כהנים נאמר לכהנים: "דבר אל אהרן ואל בניו לאמר: כה תברכו את בני ישראל". לכאורה "בני ישראל" הם ה"חפצא" של המצווה. הכהן צריך לברך את מי? את ישראל. משמע שעל ישראל לא מוטל שום דבר.

לחידוד העניין – במצוות רבות ישנה דרישה טכנית, בלעדיה לא ניתן לקיים את המצווה. איננו רואים בדרישות הצל של הסכך דרישה על הסכך, וכן על ריבוע התפילין דרישה על חתיכות העור. הדרישות הללו מוטלות על מקיים המצווה. עליו לוודא שחפצי המצווה עומדים בדרישות ההלכתיות שיאפשרו לו לקיים את המצווה. שאלתנו כאן היא – האם ישנה דרישה המוטלת על ישראל שלא יסב ראשו, או שישאל הוא רק נפעל, "חפצא של מצווה" במצווה זו (כמו הסכך והתפילין), ומוטל על מקיים המצווה, הכהן, לוודא שהוא עומד באופן המאפשר לו, לכהן, לקיים את מצוותו?

מדברי רש"י משמע שאין כאן הצגת תנאי לכהנים בלבד, אלא חובה על הציבור לפנות בצורה הנכונה. ברם, יתכן ומכיוון שגם אם ביחס למצווה, האנשים הם ניצבים (חפצא ביחס למצווה), בסופו של דבר הם אנשים עם בחירה חופשית. לכהן אין שליטה על פעולתו של המתברך, ועל כן נאלצים להטיל את העמידה הנכונה על המתברך, ולא על המברך. כפי שהצענו לעיל, אולי יש כאן מעין חובת ערבות, לסייע לאחרים לקיים את מצוותם, ולא מצווה של המתברך.

ברם, מן הסוגיה בהמשך נשמע שאף התנאי אינו הכרחי לקיום המצווה:

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף לח עמוד ב

אמר אדא א"ר שמלאי: בית הכנסת שכולה כהנים, כולן עולין לדוכן. למי מברכין? אמר ר' זירא: לאחיהם שבשדות. איני? והתני אבא בריה דרב מנימין בר חייא: עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה! לא קשיא: הא דאניסי, הא דלא אניסי. והתני רב שימי מבירתא דשיחורי: בית הכנסת שכולה כהנים, מקצתן עולין ומקצתן עונין אמן! לא קשיא: הא דאישתייר בי עשרה, הא דלא אישתיר בי עשרה

הגמרא מבחינה בין מי שאנוס ואינו יכול לעמוד לפני הכהנים, ובין מי שאינו אנוס ובוחר שלא לעמוד לפני הכהנים. רש"י מבאר שמי שאינו אנוס, ובוחר שלא להשקיע ולעמוד לפני הכהנים, אינו מקבל את הברכה מפני שאינו זכאי לקבל ברכה שהוא מזלזל בה:

רש"י מסכת סוטה דף לח עמוד ב

דלא אניסי - העומדין בבית הכנסת אחורי הכהנים לא אניסי, אלא שאין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבא לפני הכהנים להיות מתברכים פנים כנגד פנים כדת, הלכך אינם בכלל ברכה

עולה שמצד עצם קיום המצווה ומצד עצם הברכה יכולה לשרות גם על מי שאינו עומד "פנים אל פנים" עם הכהן. במקרה זה, הבחירה של המתברך לזלזל בברכה פוגעת בקבלתו. לכאורה עולה שאין מצווה בעמידה פנים אל פנים (שהרי המצווה, ואף קבלת הברכה, אינם תלויים עקרונית באופן עמידת המתברך), אלא רק דרישה שלא יזלזל בה.

ניתן לחזור ולומר דברים דומים ביחס להיסח הדעת. יתכן וכשם שהמתברך נדרש לעמוד פנים אל פנים ולקבל את הברכה, אחרת נמצא מזלזל בה, כך אסור לו להסיח את דעתו מברכת הכהנים מפני שיש בכך זלזול בברכה. לאור זאת מטילים גם על הכהן שעלול להסיח להימנע מנשיאת כפיו. אך אין כאן "מצווה" המוטלת על ישראל, אלא דרישה לא לזלזל בברכה. לכאורה כך הריטב"א יבאר את שתי הסוגיות. לעומת החרדים, שיאמר שאכן מעשים אלו מוטלים על המתברך, כלשונו, אף ישראל בכלל המצווה. נראה שכך ערוך השולחן דוחה את דברי החרדים:

ערוך השולחן אורח חיים סימן קכח סעיף ד

... ודע שיש מי שכתב שגם על ישראל יש מצות עשה שיתברך, ולא דוקא הוא, דהיכן מצינו מצוות עשה זו? אלא כלומר חיוב יש עליו להתברך מכהנים, ואם אינו חושש לזה הוה כבועט בברכותיו של הקדוש ברוך הוא וראוי לעונש

ברכת המצווה

כאשר הכהן עומד לברך, הוא ניצב בין שני צדדים – מצידו האחד מקור הברכות כולן, שציווה שהכהן יבצע את פעולת הברכה, אך מודיע ש"ואני אברכם", ומצדו השני ישראל, המתברך, עליו למדנו שיש לקיים "אמור להם" – כאדם המברך את חברו. כאמור, בעת הברכה על הכהנים והעם לעמוד פנים אל פנים. הגמרא אומרת שבתום הברכה, הכהנים סבים חזרה מהעם, ופונים לקב"ה בתפילה:

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף לט עמוד א

כי מהדר אפיה מציבורא מאי אמר? אדבריה רב חסדא לרב עוקבא ודרש: רבונו של עולם, עשינו מה שגזרת עלינו, עשה עמנו מה שהבטחתנו, השקיפה ממעון קדשך מן השמים (וברך את עמך את ישראל) כך מתאר זאת המאירי:

בית הבחירה (מאירי) מסכת סוטה דף לט עמוד א

שליח צבור קורא בקול רם "כהנים", והם מחזירין פניהם כלפי העם ופושטין אצבעותיהם ומגביהין ידיהם כנגד כתפותיהם ומברכין כל אחד מהם "בא"י אמ"ה אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה" ... ושליח צבור מקרא אותם מלה מלה, רצוני לומר, שליח צבור אומר "יברכך" בקול רם², והם עונים "יברכך" בנעימה גדולה, וכן ה', וכן כל הפסוק, תיבה תיבה. וכשמשלימין פסוק ראשון כל העם עונין "אמן" בקול רם ובנעימה ... ואחר שסיימו השלש מקראות בדרך זה ... אחר שמתחיל שליח צבור בשים שלום מחזירין פניהם להיכל וכופפים אצבעותיהם ואומרים "עשינו מה שגזרת עלינו, עשה אתה מה שהבטחתנו"

מיד אחרי הברכה, הכהנים פונים חזרה לקב"ה ומתפללים בפניו. הרמב"ם חולק ואומר שגם הברכה הקודמת לברכת העם צריכה להיות מופנית לקב"ה:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יד הלכה יב

... קודם שיחזיר פניו לברך את העם, מברך "ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה", ואחר כך מחזיר פניו לציבור ומתחיל לברכם, וכשמחזיר פניו מן הציבור, אחר שמשלים, אומר "עשינו מה שגזרת עלינו, עשה עמנו מה שהבטחתנו, השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל"

אמנם את ברכת העם יש לברך פנים אל פנים, אך את ברכת המצווה מברכים כלפי המצוה - הקב"ה. השו"ע פוסק כמאירי:

² יש מנהג נפוץ ששליח הציבור מקריא את הברכות בלחש. מן הראשונים משמע שדברי הגמרא "אמור להם – בקול רם" נאמר על המקריא, כך שעל שליח הציבור לקרוא בקול רם, ולא בלחש. אמנם הציץ אליעזר (חלק יד סימן יז) מציג מספר הסברים למנהג, אך גם הוא מכריע שעל שליח הציבור להקריא בקול רם. וכך פסקו הגרש"ז (הליכות שלמה, תפילה, פרק י סעיף טו) ושבת הלוי (חלק ג סימן טו אות ה)

שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קכח סעיף י

עומדים בדוכן פניהם כלפי ההיכל ואחוריהם כלפי העם, ואצבעותיהם כפופים לתוך כפיהם, עד שש"צ מסיים מודים ואז אם הם שנים קורא להם (הש"צ): כהנים .... ומחזירים פניהם כלפי העם; ואם הוא א', אינו קורא לו, אלא הוא מעצמו מחזיר פניו.

סעיף יא

כשמחזירין פניהם כלפי העם, מברכין: אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה הברכי יוסף אומר שאף על פי כן, נהוג לקיים את שניהם (בדומה לכך הפרי חדש כאן):

ברכי יוסף אורח חיים סימן קכח אות ט

נהגו לומר כלפי ההיכל אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, והופכים פניהם, ואומרים וצונו לברך וכו'. וזוהו יסכימו דברי הטור והש"ע לדברי הרמב"ם

אמנם היו שתמהו על מנהג זה:

ערוך השולחן אורח חיים סימן קכח סעיף כ

יש שמתחילים הברכה כשפניהם כלפי ההיכל ובאמצע הברכה מחזירים פניהם כלפי העם, וזה ודאי תמוה

אך נראה שמנהג העולם כברכי יוסף (והפרי חדש). מדוע?

נראה שלרמב"ם חשוב להבחין בין שתי הברכות – ברכת המצווה, המופנית כלפי המצוה, לבין הברכה שהכהן מעניק למתברכים.

המאירי, לעומתו, מעדיף שהכהנים יפנו כלפי העם כבר בשעת הברכה. לכאורה זה דומה ליתר ברכות המצווה, בהם החפץ המתברך צריך להיות נוכח בשעת הברכה. כשם שאנו מקפידים לאחוז בלולב, בטלית, או בתפילין בעת הברכה עליהן, כדי לעבור לעשייתן, כך הכהן צריך לאחוז את המתברך בעיניו בעת הברכה בכדי לעבור לעשייתן.

אנו מוצאים דרך לקיים את שני הדברים – לפנות לקב"ה בעת שמזכירים את הקדשתו את הכהנים בקדושתם הייחודית, וסבים כלפי העם כאשר מזכירים אותם, וכך מקיימים את הדרשה שיהיה 'עובר לעשייתן'.

דבר נוסף הנובע מהניסוח "אמור להם" היא סיומה של הברכה – "לברך את עמו ישראל באהבה":

באר שבע מסכת סוטה דף לט עמוד א

וא"ת באהבה היכא כתיבא או רמיזא בתורה? וי"ל דכתיב "אמור להם" מלא, ואמרו במדרש תנחומא ... דלהכי כתיב "אמור" מלא, אמר להם הקדוש ברוך הוא לכהנים: לא מפני שאמרתי לכם שתהיו מברכים את ישראל תהיו מברכין אותם באנגריא ובבהלות, אלא תהיו מברכין בכוונת הלב כדי שתשלוט הברכה בהם כו', והיינו באהבה, כלומר בכל לב

לכאורה כוונת המדרש היא כך – הקב"ה ציווה לברך. הכהן יכול לומר את הברכה במהירות ולצאת ידי חובתו. אך לא תהיה בכך פניה ראויה למתברכים. נאמר "אמור להם" בכדי להגדיר שחלק מהמצווה היא אמירה להם, למתברכים, ואין די בדקלום טכני של הברכה. על כך המגן אברהם מוסיף את לשון הזהר:

מגן אברהם סימן קכח ס"ק יח

באהבה. נראה לי דפירושו כמו שכתוב בזוהר: כל כהן דלא רחים לעמא, או עמא לא רחמין ליה, לא ישא כפיו

לכאורה אם הכהן והעם אינם אוהבים זה את זה, יקשה על הכהן לברך בכוונה הראויה. זה מחזיר אותנו לניסוח הברכה. הקב"ה ציווה שיברכו בכוונה, כלומר – מתוך אהבה. וכך פוסק במשנה ברורה:

משנה ברורה סימן קכח ס"ק לו

שני כהנים השונאים זה את זה ואפילו נדרו הנאה זה מזה מותרין לעלות ביחד ואין אחד יכול לומר לחבירו עלה אתה בשחרית ואני אעלה במוסף או להיפוך כי יכול לומר אני רוצה לברך בשתייהן אבל כהן שהצבור שונאים אותו או הוא שונא את הצבור סכנה הוא לכהן אם ישא כפיו (ולכן יצא מביהכ"נ קודם רצה אם אינו יכול לכוף את יצרו ולהסיר השנאה מלבדו) וע"ז תקנו בברכה לברך את עמו ישראל באהבה

לסיכום:

במסכת סוטה (לח ע"א) דורשת הגמרא "אמור להם" – כאדם האומר לחברו. הגמרא לומדת מכך שני דברים:

- א. שיש לברך באופן שישמעו, כמו שאומרים לחבר. בעלי התוספות מחדדים שהיה מקום לחשוב שהכהן מברך, הקב"ה מפעיל את הברכה, מדוע יש צורך שהכהן יישא את קולו? נמצאנו למדים שאכן, הכהן צריך להגביה את קולו, כאדם המדבר לחברו (כמובן שאין הכוונה שחייב דווקא לצעוק. הכוונה היא שיאמר בצורה שהמתברכים ישמעו אותו). כאמור, יש מקום לבחון – האם זה מורה על השתתפות מסוימת של המתברכים, שצריכים לשמוע את הברכה? או שמא זו חובה על הכהנים לברך באופן מסוים בלבד.
- ב. שלא יפנה ישראל עורף לכהן המברך (בהרחבות למדנו פירוש אחר למשפט זה). כאמור, יש מקום לברר אם מוטל על ישראל שלא להפנות את עורפו לכהן, או שמא לא מוטל על ישראל דבר, אך הכהן אינו מקיים את המצווה אם אינו מברך כדרך שאדם מדבר עם חברו. מלשון רש"י שם נשמע שהחובה מוטלת על ישראל. ברם, יתכן וחובת ישראל היא רק לסייע לכהן לקיים את מצוותו, ולא להפנות לו עורף. ברם, בהמשך הסוגיה (דף לח ע"ב) נאמר שמי שאנוס ואינו יכול לעמוד לפני הכהנים מתברך מפייהם גם הוא. רש"י מסביר שהברכה איננה חלה על העם שאחורי הכהנים שאינם מקפידים לעמוד לפני הכהנים. עולה שהברכה איננה שורה בגלל הזלזול, ולא בשל חובה מסוימת החלה על המתברכים. ערוך השולחן כותב מעין זאת על היסח הדעת. בכדי להתברך, יש לכבד את הברכה, ולא להסיח את הדעת. אך אין מכאן ראייה לחובה על ישראל.

ברכת המצווה

כאמור, הכהן מצווה ל"אמור להם". משמע שעליו להפנות את פניו כלפי העם המתברך. מצד שני, כביכול מאחוריהם ניצב הקב"ה, אדון הברכות כולן. בהמשך הגמרא שם (דף לט ע"א) הגמרא אומרת שאחרי הברכה הכהנים סבים חזרה כלפי ארון הקודש ומבקשים מהקב"ה שיפעל את ברכתם. המאירי אומר שכבר בעת ברכת המצווה הכהנים פונים כלפי העם. ברם, הרמב"ם אומר שיש לברך את ברכת המצווה לכיוון ארון הקודש (תחליף מקום השראת השכינה), ולאחר מכן פונים חזרה כלפי העם. השו"ע פוסק כמאירי. הברכה יוסף והפרי חדש מציעים שהכהנים יסובו באמצע ברכת המצווה. ערוך השולחן תמה על פשרה זו, אך למעשה נראה שפשרה זו התקבלה למעשה. נראה שלפי הרמב"ם חשוב שהכהן יבין את מקומו – הוא בסך הכל כלי המעביר את הברכה מן הקב"ה אל העם. לפי המאירי נראה שהמתברכים הם חלק מן המצווה. בכל המצוות ישנה חוב שהחפץ בעזרתו מבצעים את המצווה יהיה נוכח וזמין למברך, כחלק מחובת "עובר לעשייתן". כשם שיש לאחוז בטלית, תפילין או לולב בעת הברכה, כך על הכהן "לאחוז" את המתברכים בעיניו בעת ברכתו.

דבר נוסף הנלמד מ"אמור להם" זו החובה "לברך את עמו ישראל באהבה". הבאר שבע מבאר שמכיוון שנאמר "אמור להם", אין לכהן להתייחס למתברכים כ"חפצא" בלבד. עליו לומר את הברכה כאומר לחברו, תוך חיבור בין המברך והמתברך. על סמך דברי הזוהר, המגן אברהם מסיק להלכה שאם הכהן אינו אוהב מישוהו מן הציבור, נכון שלא יישא כפיו בציבור זה.

איסור לישראל?

עסקנו לעיל במצוותו של ישראל להתברך מפי הכהן. האם ישנו איסור שישראל יברך?

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיח עמוד ב

אמר רבי יוסי: מימי לא עברתי על דברי חברי. יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חברי עלה לדוכן - אני עולה

תוספות מסכת שבת דף קיח עמוד ב

לא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן, אם לא משום ברכה לבטלה, שלכהנים אמרה תורה לברך את ישראל ר"י הזקן אומר שאין איסור שישראל יברך את ברכת הכהנים. האיסור הוא רק לברך את ברכת "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציוונו לברך", שכן הקב"ה לא קידש את ישראל בקדושתו של אהרן, ולא ציווה אותם לברך!

לכאורה אמירה זו מפתיעה, שכן הגמרא במסכת כתובות אומרת כמובן מאליו שזר המברך ברכת כהנים עובר בעשה:

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף כד עמוד ב

נשיאות כפים דאיסור עשה

אין הרבה מה לצטט מהסוגיה שם לענייננו, מכיוון שהגמרא איננה מתלבטת או מקשה על הנחה זו כלל! אם כך, מדוע לר"י הזקן לא ברור שישנו איסור עשה בכך שישראל מברך ברכת כהנים?

❖ הרחבות – ביאור שונה בגמרא ובתוספות

הרמ"א מציע חילוק:

דרכי משה הקצר אורח חיים סימן קכח אות א

אפשר דר"י לא קאמר אלא כשעולה עם כהנים אחרים, אבל לבד הוא עובר בעשה, וצריך עיון

אם ישראל עולה יחד עם כהנים אחרים, הוא אינו עובר בעשה (ורק ברכת המצווה היא ברכה לבטלה). מהו פשר החילוק?

המשך חכמה עונה על שאלה שונה, אך ניתן להעזר בתירוצו לבאר את דברי הרמ"א.

מהי כוונתו של רבי יוסי? אם כוונתו היא שיעלה לדוכן ויעבור על איסור עשה, עם כל כבודם של חבריו, כיצד דחיקתם שיעלה מאפשרת לו לעבור על איסור עשה? מצד שני, אם אין בכך איסור, מהי הרבותא והחידוש בדבריו?

משך חכמה במדבר פרק ו פסוק כג

פירוש, שהיה עולה ולא היה מברך, שלא היה עובר על איסור עשה ב"כה תברכו" ... רק שהיה חשש בעלייתו לדוכן כדאמר: העומדים אחורי הכהנים אינם בכלל ברכה, דמראין עצמן שאינם רוצים להיות מן המבורכים. ודוקא דלא אניסי, הא אניסי כמו עמי שבשדות הן בכלל ברכה ... אם כן, נראה דזר העולה לדוכן מראה בעצמו שאינו בכלל המבורכים, וחסר ברכת כהנים. אבל כיון שמעולם לא עבר על דברי חביריו, ואם חביריו יאמרו לו "עלה לדוכן!" הרי הוא אנוס, ותו הוי בכלל ברכה, כיון שמה שהוא עולה לדוכן אין זה מצד שאין חפץ בברכה, רק מצד ציווי חביריו. ואם כן הוא בכלל ברכה, לכן עולה לדוכן, דאין בזה איסור

המשך חכמה מבאר שכוונת רבי יוסי היא שהוא יעלה לדוכן ולא יברך, שהרי אסור לו לברך. הבעיה בכך היא שהוא מסב את פניו מפני הכהנים, ואינו מתברך. רבי יוסי אמר שמכיוון שלעולם אינו עובר על דברי חבריו, אם אומרים לו לעלות ולהסב את פניו מנגד פני הכהנים, הרי שהוא אנוס לעשות כך, ולכן נותר בכלל הברכה, כפי שלמדנו לעיל.

לאור זאת בעל ההפלאה (בפירושו שם לכתובות) מבאר את דברי הרמ"א (בחלוקה לכאורה הפוכה מדבריו): אם אין כהנים נוספים העולים לדוכן, אין שום בעיה שישראל ייגש. אך אם ישראל עולה לדוכן בשעה שהכהנים מברכים, הרי שהוא מבטל את התברכותו, שזו מצוותו – בדומה לדברי החרדים! הב"ח מיישב את קושייתו של המשך חכמה אחרת:

ב"ח אורח חיים סימן קכח אות א

ודאי רבי יוסי לעלות לדוכן ולברך קאמר אלא שהיה מברך בלא פריסת ידים וגם לא בירך אשר קדשנו וכו' וסבירא ליה דאיסור עשה ליכא אלא בדמברך בנשיאת כפים דכה תברכו אתם ולא זרים קאי דוקא אברכת כהנים בנשיאת כפים כדכתיב (ויקרא ט כב) וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם אבל ברכה בלא נשיאת כפים אפילו עולה לדוכן ומברך ליכא איסור עשה

לפי הב"ח איסור העשה הוא רק בנשיאת כפיים. לכאורה כך משמע גם מלשון הרמ"א:

הגהת הרמ"א על שולחן ערוך אורח חיים סימן קכח סעיף א

אין לזר ליטא כפיו, אפילו עם כהנים אחרים (נפרק ב' דכתובות לז' עונר צעקה, ותוספות פרק כל כתבי: לא ידע ר"י מה איסור יז בזר העולה, ואפשר דעם כהנים אחרים קרי וי"ע)

הפרי מגדים מדייק מן הפרשנים שביארו שרבי יוסי התכוון לעלות ולא לומר דבר שיש איסור גם אם מברך את ברכת הכהנים ללא נשיאת כפיים:

פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן קכח ס"ק ב

אף בלא נשיאת כפים כל שמברך איסור יש

ברם, אינו ברור אם כוונת הפרי מגדים היא שבכל שימוש בברכות הללו עובר ישראל על איסור, או שמא רק בעלייתו לדוכן. לדוגמא: נהגו ישראל לברך את ילדיהם בלילות שבת בברכות "יברכך ה' וישמרך" וגו'. האם לפי הפרי מגדים יש בכך איסור עשה? לפי הב"ח ודאי שאין בכך איסור, שהרי אין בזה נשיאת כפיים. לפי הפרי מגדים יש מקום להסתפק. כיוון דומה מקובל מהגר"א:

תורה תמימה הערות במדבר פרק ו הערה קלא

אני שמעתי מאיש אמונים שהגר"א מוולנא ברך את הג"מ ר"ח לנדא מו"ץ דוולנא בשעת חופתו והניח ידו אחת על ראש הגר"ח בשעת הברכה, ושאלוהו על ככה, והשיב, כי לא מצינו ברכה בשתי ידים רק לכהנים במקדש, וזולת זה לא ראיתי ולא שמעתי מי שיעיר בזה, והיא הערה נפלאה

הגר"א לא הסתפק בהימנעות מנשיאת כפיו, אלא נמנע משימוש בשתי ידיו, הדומה יותר לנשיאת אהרן את כפיו.

אם כן, הב"ח והגר"א אומרים שאם מברכים באופן חיצונית שונה מהאופן בו מברכים הכהנים, אין בכך מעשה המצווה של ברכת כהנים, ולפיכך אין בכך איסור עשה.

המגן גיבורים מיישב את דברי ר"י באופן שונה:

מגן גיבורים שלטי גיבורים על שולחן ערוך אורח חיים סימן קכח סעיף א

באמת זה ודאי דהא דאמרה תורה "אתם ולא זרים" אינה רק במתכוין לעבודה זו, ואז שפיר איכא עשה, אבל אי לא מתכוין כלל לכוונת המצוה, פשיטא דאין כאן איסור עשה כלל, וכיון שכן, ממילא רבי יוסי, דלא היה מתכוין למצוה כלל, אך רצונו היה שלא לעבור על דברי חבריו, אם כן פשיטא דליכא איסור עשה כלל

המגן גיבורים אינו מתייחס לפן של מעשה המצווה, אלא למשמעותו. יש הבדל בין המברך בכוונת ברכת כהנים בקדושתם הייחודית לבין המברך בכוונת ברכת איש לרעהו, או אב לבנו. הכתב סופר מיישב את דברי ר"י על סמך אותו העיקרון:

שו"ת כתב סופר אורח חיים סימן יד

לא ידע ר"י לר' יוסי לשיטתו, דסבירא ליה מצוות צריכות כוונה ... ולשיטתו אפשר שיעלה ויברך בלי כונת מצוה, וליכא איסור כלל, ומה רבותא דלא עבר על דברי חבריו, ומאי "אפילו", דאמר "אפילו יאמרו לי חבירי עלה לדוכן", הא בקל יכול לקיים דבריהם בלי נדנוד איסור כלל, שלא יתכוין למצוה ואתי שפיר ... דכונת ר"י דלא ידע מה איסור יש, היינו באינו מכין למצוות ברכת כהנים

רבי יוסי סובר שמצוות צריכות כוונה. כלומר, לא יוצאים ידי חובת קיום מצווה אם בעת קיום המצווה היא איננה נעשית לשם קיום אותה המצווה. אם כך, רבי יוסי היה יכול לעלות לדוכן, ואפילו לברך את הקהל, כל עוד אינו מתכוון לקיים את מצוות ברכת כהנים. המשנה ברורה מעיר שהסברים אלו מסתדרים רק אם נאמר שרבי יוסי סובר שמצוות צריכות כוונה:

משנה ברורה סימן קכח ס"ק ג

ני"ל דכל זה דווקא למאי דקימא לן ... דמצוות צריכות כוונה, דאי לאו הכי אינו מותר רק דווקא אם מכיון בפירוש שלא לשם מצוה או שאינו מכין כלל לברכה

המגן גיבורים והחתם סופר אומרים שרבי יוסי לא התכוון למצווה, ועל כן לא עבר על האיסור האוסר על ישראל לקיים את המצווה המוטלת על הכהנים. המשנה ברורה מסביר שזה נכון רק אם נניח שהמצווה איננה מתקיימת ללא כוונה (וכך אנו אכן פוסקים להלכה). לפי הסוברים שניתן לצאת ידי חובת המצווה גם ללא כוונה, עלינו להניח שרבי יוסי התכוון באופן פעיל שלא לצאת ידי חובת המצווה.

לאור הבחנה זו הביאור הלכה (שם ד"ה *חר) מסביר שמנהג העולם, לברך איש את רעהו (או את ילדיו), מבוסס על הפסיקה שמצוות צריכות כוונה. מכיון שאיש אינו מתכוון לקיים את המצווה, אין בכך איסור. ברם, לפי פוסקים רבים נראה שמותר לברך בנוסח ברכת הכהנים, בתנאי שאינו מתכוון לקיום מצווה זו:

כף החיים סימן קכח ס"ק ס"ק ח

הא דזר עובר בעשה הוא דווקא אם מכיון לקיים את המצווה לברך את ישראל כמו שנצטוו הכהנים. אבל אם אינו מכיון לקיים מצוות ברכת כהנים, רק כמו שמברך אדם לחברו, אינו עובר

❖ הרחבות – האם ערוך השולחן מסכים עם כף החיים?

יתכן ויש הבדל בין מעשה מצווה רגיל, לבין מצוות שבמהותן דורשות כוונה. כבר למדנו ביחידה הראשונה שתפילה ללא כוונה היא כגוף ללא נשמה. אמנם איננו מצליחים לכוון בכל מילות התפילה, אך מי שאומר את המילים ואינו מתכוון שעומד לפני ה' אינו עושה בכך דבר.

יתכן וכוונת כף החיים והמגן גיבורים דומה. אמירת המילים איננה המצווה; הברכה היא המצווה. יש צורך בכוונה מסוימת בכדי שמילים יהיו ברכה. בשונה מהנחת תפילין או נטילת לולב, אודותם עצם מעשה המצווה מורה על קיום המצווה, ונכון הוא גם להתכוון אליה, בברכת כהנים מהות המצווה היא לברך – להתכוון להסב ברכה. נוסח ברכת כהנים הנאמר שלא מתוך תודעה זו איננה קיום המצווה כלל.

בעומק, יתכן וזו מהות הדרשה מן הכהנים שיברכו "באהבה", כפי שלמדנו לעיל. במדרש נאמר שאין די בכך שהכהן מבצע את המעשה הטכני של אמירת מילות הברכה (אנגריא ובהלות, כלשון המדרש); עליו להתכוון אליהן ולרצות בקיומן.

מלשונו של כף החיים משמע שיש שלב נוסף – מעבר לעצם הרצון שתהיה ברכה במילים אלו, יש כוונה שתהיה זו ברכת הכהנים הייחודית. כלומר – ברכה הנובעת מקדושתן הייחודית של הכהנים, ואפשרות הברכה שהעניק להם הקב"ה.

משכך, אדם המברך את חברו ללא תודעת הכהונה (שהרי איננו כהן) אינו עובר על האיסור, שהרי אינו מברך באופן שהתורה דורשת מן הכהנים.

הרב עובדיה פוסק כשיטה זו, תוך צירוף שיטת הב"ח אליה:

שו"ת יחיה דעת חלק ה סימן יד

ברור שאין שום איסור לישראל לברך את בנו או תלמידו בסמיכת שתי ידיו על ראשו, שהרי אינו נושא כפיו, ואינו מכוין לקיים מצוות ברכת כהנים. לא נצרכה אלא לברכה, כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל ... בסיכום: הורים המברכים את בניהם, ורבנים המברכים את תלמידיהם או לשאר בני אדם, רשאים לברך אותם בברכת כהנים, כשהם סומכים יד אחת של ימין על ראש המתברך, או בשתי ידים זוכות כאחת.

רבנות – שו"ע סימן קכח

לסיכום:

במסכת תענית (כו ע"ב) הגמרא דנה בהשוואת נשיאת הכפיים לעבודת הכהנים במקדש, מחד, ולנזיר, שבכרה זו הוקשה אליו, מאידך. לדוגמא, כהן בעל מום פסול לעבודת המקדש, אך הוא כשר לנשיאת כפיים מחמת היקשו לנזיר. מדוע? כיצד הכריעו חז"ל מאלו בחינות יש להשוות את נשיאת הכפיים לנזיר, ומאלו בחינות יש להשוות את נשיאת הכפיים לעבודת הכהנים במקדש?

הט"ז מסביר שישנו רמז נוסף בפסוק: "דבר אל אהרן ואל בניו" – מכאן רמוז שהדין אינו בכהנים כשרים, בהכרח, אלא כל זרע הכהנים. ההיקש לעבודה קשור לאופן הברכה (עמידה וכדו'), ולא לזהות של בן הכהונה.

(בהרחבות ביררנו מהו דינם של חללים. מצד אחד, הם מזרע הכהונה. מצד שני, מעשה ההורים הפקיע אותם מייחוס הכהונה) המור וקציעה כותב דברים דומים, ומוסיף המשך לשיטתו שלמדנו בשמו ביחידה הקודמת: בהכרח כל הדיון כאן עוסק בברכת כהנים בגבולין, ולא במקדש, שהרי אסור לבעלי מומים להיכנס במקדש! הוא סובר שברכת כהנים מחוץ למקדש היא דרבנן בלבד, ולכן השאלה מדוע חז"ל הכריעו כך או כך פחות משמעותית.

כהן בעל מום

במסכת מגילה (דף כד ע"ב) מפורטים בעלי המום שאסור להם לשאת את כפיהם. הכלל העולה הוא שאסור לכהן לשאת את כפיו אם הוא השתתפותו עלולה להסיח את דעת המתברכים. עולות מכך קולות וחומרות: מום קל שאינו בולט אינו מעכב, מום בולט אך מוכר לציבור אינו מעכב, מצד שני, דברים בולטים שאינם מומים גם מעכבים (צבע על הידיים וכדו'). הדברים מובאים להלכה בשולחן ערוך (סימן קכח סעיפים ל-לב).

הערה על מומים שטכנית אינם מאפשרים נשיאת כפיים

בפסוק בספר ויקרא נאמר שאהרן נשא את כפיו. ברכת כהנים מכונה בפי חז"ל "נשיאת כפיים" מחמת פסוק זה.

הנודע ביהודה מדייק מלשון הרמב"ם שאם הכהן אינו יכול לשאת את כפיו, מבחינה טכנית, הוא אינו יכול לקיים את מצוות הברכה. הרדב"ז לומד מסוגייתנו שנושאת הכפיים איננה מעכבת את הברכה. שהרי מספר מומי ידיים הוזכרו, והגמרא והראשונים לא הזכירו את נושא נשיאת הכפיים. המגן גיבורים דוחה את דבריו, ומבאר שכל המומים המוזכרים בסוגיה אינם מומים המונעים מנשיאת הכפיים של הכהן.

הבטה בכהנים בשעת הברכה

רש"י מבאר שאסור לכהן בעל מום לשאת כפיו אם אנשים עלולים להסתכל עליו, והמסתכל על כהנים בשעה שנושאים כפיהם עניו כהות, מפני שהשכינה שורה על ידיו. בעלי התוספות מעירים שהגמרא שרש"י מתבסס עליה אומרת את הדברים רק ביחס לנשיאת כפיים בבית המקדש! לכן הם מבארים שהנושא הוא היסח הדעת מן הברכה. הם אף מביאים את לשון הירושלמי ממנו נשמע כך. מלשון הזהר משמע שגם אם לא רואים את השכינה, התבוננות באופן זה היא חוצפה כלפי שמיא. הרמב"ם ושולחן ערוך פוסקים כדברי התוספות. המשנה ברורה מסביר שנפקא מינה לראיה רגעית – אם החשש הוא ראיית השכינה, הרי שיש למנוע את הראיה כליל! אך אם הנושא הוא היסח הדעת אין פגם בראיה רגעית של הכהנים.

תפיסה זו מעלה את השאלה: מדוע חשוב להתרכז בברכת כהנים? לכאורה המתברך סביל – הברכה פועלת עליו. מדוע ריכוז נדרש?

שאלה זו מעלה שני כיוונים עקרוניים, בהם תעסוק יתר היחידה:

- א. "אמור להם" – כאדם האומר לחברו. משמעות הפן הזה של ברכת כהנים היא שאין די בכך שהכהן יברך את ישראל; ישנה דרישה שיתקיים יחס מסוים ביניהם. ברם, כשם שהמצווה מוטלת על הכהן, כך גם קיום היחס הנכון ביניהם מוטל על הכהן (בהתייחסות לפן זה, ישראל המתברך הוא "חפצא" של המצווה. כמו שיש תנאים כיצד להעמיד לולב וכיצד לקשור תפילין, כך הכהן צריך לוודא שישראל המתברכים עושים זאת בצורה המוציאה אותו ידי חובת המצווה).
  - ב. לישראל ישנה חובה להיות שותף פעיל במצווה (ולא רק מצד ערבות למצוות הכהן, אלא לישראל עצמו ישנה מצווה בברכת הכהנים).
- הריטב"א (סוכה לא ע"ב) אומר שאין חיוב על ישראל להיות שותף בברכת הכהנים; זו מצווה של הכהן בלבד. לכאורה דבריו דוחים את הכיוון השני.
- בספר חרדים (פרק ד מצווה יח) נאמר שישראל הם "נמי בכלל המצווה". כאמור, יש לבחון אם כוונתו של ישראל יש מצווה בברכת הכהנים, או רק שהוא "חפצא" לעניין המצווה, ומחובת הערבות לדאוג שהכהנים מקיימים את המצווה כתקנה. בשו"ת יהודה יעלה אכן מפרש שאין מחלוקת – שניהם מסכימים שלישאל יש חובה לסייע לכהן לקיים את מצוותו.

"אמור להם"

במסכת סוטה (לח ע"א) דורשת הגמרא "אמור להם" – כאדם האומר לחברו. הגמרא לומדת מכך שני דברים:

- א. שיש לברך באופן שישמעו, כמו שאומרים לחבר. בעלי התוספות מחדדים שהיה מקום לחשוב שהכהן מברך, הקב"ה מפעיל את הברכה, מדוע יש צורך שהכהן יישא את קולו? נמצאנו למדים שאכן, הכהן צריך להגביה את קולו, כאדם המדבר לחברו (כמובן שאין הכוונה שחייב דווקא לצעוק. הכוונה היא שיאמר בצורה שהמתברכים ישמעו אותו).
  - ב. כאמור, יש מקום לבחון – האם זה מורה על השתתפות מסוימת של המתברכים, שצריכים לשמוע את הברכה? או שמא זו חובה על הכהנים לברך באופן מסוים בלבד.
- שלא יפנה ישראל עורף לכהן המברך (בהרחבות למדנו פירוש אחר למשפט זה). כאמור, יש מקום לברר אם מוטל על ישראל שלא להפנות את עורפו לכהן, או שמא לא מוטל על ישראל דבר, אך הכהן אינו מקיים את המצווה אם אינו מברך כדרך שאדם מדבר עם חברו.
- מלשון רש"י שם נשמע שהחובה מוטלת על ישראל. ברם, יתכן וחובת ישראל היא רק לסייע לכהן לקיים את מצוותו, ולא להפנות לו עורף.
- ברם, בהמשך הסוגיה (דף לח ע"ב) נאמר שמי שאנוס ואינו יכול לעמוד לפני הכהנים מתברך מפייהם גם הוא. רש"י מסביר שהברכה איננה חלה על העם שאחורי הכהנים שאינם מקפידים לעמוד לפני הכהנים. עולה שהברכה איננה שורה בגלל הזלזול, ולא בשל חובה מסוימת החלה על המתברכים.

ערוך השולחן כותב מעין זאת על היסח הדעת. בכדי להתברך, יש לכבד את הברכה, ולא להסיח את הדעת. אך אין מכאן ראיה לחובה על ישראל.

ברכת המצווה

כאמור, הכהן מצווה ל"אמור להם". משמע שעליו להפנות את פניו כלפי העם המתברך. מצד שני, כביכול מאחוריהם ניצב הקב"ה, אדון הברכות כולן. בהמשך הגמרא שם (דף לט ע"א) הגמרא אומרת שאחרי הברכה הכהנים סבים חזרה כלפי ארון הקודש ומבקשים מהקב"ה שיפעל את ברכתם.

המאירי אומר שכבר בעת ברכת המצווה הכהנים פונים כלפי העם. ברם, הרמב"ם אומר שיש לברך את ברכת המצווה לכיוון ארון הקודש (תחליף מקום השראת השכינה), ולאחר מכן פונים חזרה כלפי העם. השו"ע פוסק כמאירי. הברכי יוסף והפרי חדש מציעים שהכהנים יסובו באמצע ברכת המצווה. ערוך השולחן תמה על פשרה זו, אך למעשה נראה שפשרה זו התקבלה למעשה.

נראה שלפי הרמב"ם חשוב שהכהן יבין את מקומו – הוא בסך הכל כלי המעביר את הברכה מן הקב"ה אל העם. לפי המאירי נראה שהמתברכים הם חלק מן המצווה. בכל המצוות ישנה חוב שהחפץ בעזרתו מבצעים את המצווה יהיה נוכח וזמין למברך, כחלק מחובת "עובר לעשייתן". כשם שיש לאחוז בטלית, תפילין או לולב בעת הברכה, כך על הכהן "לאחוז" את המתברכים בעיניו בעת ברכתו.

דבר נוסף הנלמד מ"אמור להם" זו החובה "לברך את עמו ישראל באהבה". הבאר שבע מבאר שמכיוון שנאמר "אמור להם", אין לכהן להתייחס למתברכים כ"חפצא" בלבד. עליו לומר את הברכה כאומר לחברו, תוך חיבור בין המברך והמתברך. על סמך דברי הזהר, המגן אברהם מסיק להלכה שאם הכהן אינו אוהב מישוהו מן הציבור, נכון שלא יישא כפיו בציבור זה.

איסור לישראל?

במסכת כתובות (דף כד ע"ב) נאמר שנשיאת כפיים על ידי מי שאינו כהן זה איסור עשה. במסכת שבת (דף קי"ח ע"ב) אומר רבי יוסי שאילו חבריו היו אומרים לו לעלות לדוכן היה עושה כך. ר"י בתוספות שם אומר שאינו מבין מדוע לא לעלות לדוכן, בתנאי שאינו מברך את ברכת הכהנים, שהיא ברכה לבטלה. לכאורה דבריו סותרים את הנאמר במסכת כתובות!

הרמ"א מציע שכוונת ר"י היא שעוברים בעשה רק אם עולים לדוכן לבד. רבי יוסי דיבר על עלייה יחד עם חבריו הכהנים. המשך חכמה מסביר שכוונת רבי יוסי היא שהוא יעלה לדוכן ולא יאמר דבר. מדוע יש בכך חידוש? מפני שמסב את פניו מקבלת הברכה. אך מכיוון שחבריו דחקו בו שיעלה, ולעולם אינו עובר על דברי חבריו, הרי שהוא אנוס להסב את פניו. הב"ח אומר שרבי יוסי היה עולה לדוכן וגם מברך, אך לא היה נושא את כפיו. על ידי שינוי זה מדרך ברכת הכהנים הציל את עצמו מאיסור העשה. הפרי מגדים חולק וסובר שאין די בשינוי זה.

הגר"א עשה שינוי נוסף – בירך עם יד אחת. יתכן והפרי מגדים יודה ששינוי נוסף זה יספיק להציל לאיסור העשה. המגן גיבורים אומר שאין צורך במעשה של שינוי חיצוני. דיו שבדעתו יכוון שאינו מתכוון לברכת הכהנים, אלא רק לשאול מהם את נוסח הברכה. בדרך זו מיישבים הכתב סופר וכף החיים את הקושיה של רבי יוסי – מכיוון שלא מתכוון לברך ככהן, אין בכך איסור עשה.

המשנה ברורה מציין שאם מצוות צריכות כוונה (וכך נראה שפוסק להלכה), אין צורך לכוון ממש שהברכה איננה ברכת הכהנים. דיו שלא יתכוון שיש בברכתו קיום מצווה.

ביחידה זו סיימנו את הנושא של ברכת כהנים. ביחידה הבאה נעסוק בקריאת התורה בציבור.